

'אמר רב קטינא: ספק בכור שנולד בי ישראל, צריך שנים מן השוק להעיד עליו...'. כתבו הפוסקים להוכיח מכאן שספק בכור בזמן הזה אסור להטיל בו מום, ואין אומרים בזה 'ספקא דרבנן לקולא' – שהרי האמוראים הללו בזמן הזה מדברים (ע' בענין זה במובא לעיל לג: וע"ע: שו"ת רבי יוסף מסלוצק נד).

דף לו

'עד מפי עד מהו לעדות בכור? רב אסי אסר...'. אעפ"י שבשאר איסורים שבתורה עד מפי עד כשר – כאן שצריך התר ע"י חכם מומחה או שלשה שאינם מומחים, הרי זה דומה לעדות שנאמרת בבית דין שאין כשר בה עד מפי עד (עפ"י מנחת בכורים. ע"ע באגרות משה אה"ע ח"א מג, ד"ה ועיין בבכורות).
הערת הר"ד ויור שליט"א: לכאורה זה שייך רק לדברי הרא"ש שצריך להעיד בפני המומחה כיצד נעשה המום, אבל מדברי רש"י והרמב"ם משמע שאין צריך לכך, אלא החכם פוסק האם הוא מום קבוע ותו לא. עכ"ד.
אך יתכן כיון שהצריכו שלשה הגם שאינם יודעים ההלכות מעצמם, נתנו לכך גדר דין ומשפט לשאר דברים. ואפשר שכמו כן צריכים ליטב כדי להתיר, כשאר מושב ב"ד – וכדיוק לשון הגמרא להלן לח במעשה דרבי שעון ב"י בן לקוניא: 'שב בני שב'.

'המתן עד שיעלו בעלי תריסין לבית המדרש'. הערוך (ערך 'תריסין' והובא במהרש"א) פרש 'בעלי תריסין' כפשוטו, שהיו מלכי יון מפקידים אותם עם מלכי ישראל ונשיאיהם לעזרם וליתן אימתם על הפורץ גדריהן.

לפי הפירוש המקובל שהוא כינוי לנלחמים במלחמתה של תורה, כמוש"כ רש"י, נראה שלכך נקטו 'תריסין' דוקא, על שם ההתרסה איש ברעהו, כמו שדרשו על 'את והב בסופה' שבשעה שדנים הרי הם כאויבים.
וזו לשון רבי אליהו הכהן מאיזמיר בספרו 'שבט מוסר' (לו, מה): 'אמנם כתב האר"י זל"ה שעל ידי הפלפול בהרמת קול שעושים החכמים – משברים הקליפות, כי האויר מלא קליפות הוא, ומשתברים מקולות הפלפול ומזדככין באויר לפי שהקליפות הן כמסך מבידיל בינינו לשמים. עד כאן.
והנה אעפ"י שלעיני הרואים נראה כמחזיקים במחלוקת, בהיותם נלחמים זה עם זה בהלכה, דעל כן נקראו 'בעלי תריסין' כנודע – לכן לשלול זה בא לומר שאדרבה, מחלוקת זה אינו אלא שלום. וזהו תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם דיקא, לפי שהעולם מלא קליפות מפסיקים מליד השפע, ובקול פלפולם משברים אותם ונמצא שמרבים שלום בעולם'.

'עמד השואל ושאל'. פירוש, השואל הראשון ששאל את ר' יהושע, הוא ר' צדוק (עפ"י רבנו גרשום).
ע' בהגהות ריעב"ץ בסוף המסכת, מש"כ בפירוש מעשה זה.

'אילמלי אני חי והוא מת יכול החי להכחיש את המת...'. – שמותר לשנות בדיבורו מפני השלום. ואף על פי שמצינו לתלמידים החולקים על רבותיהם תמיד, יש להזהר מפני המוסר שלא יחלוק התלמיד עם הרב בענין התלוי בסברה לבד, לכך אמר לו רבי יהושע (בברכות כז) שאין אדם שיחלוק עליו בזה (עפ"י נמוקי יוסף שם).

'נאמן הכהן לומר הראיתי בכור זה ובעל מום הוא'. רש"י כתב: 'ובלבד שיהו לו עדים שלא הטילו בו'. ואולם הרא"ש כתב שכיון שאנו מאמינים לו שהראהו לחכם, ודאי לא היה החכם מתירו אלמלא העידו בפניו שהמום נפל מאליו.

עוד נחלקו הראשונים האם מדובר כאשר מציין 'חכם פלוני' (רא"ש) או אף בסתם אין חוששים שמשקך (ע' בלשון הרמב"ם ב, יח-ט). ויש מחלקים בין מום מובהק לשאינו מובהק (ערא"ש; יו"ד שיד, ז).

הרמב"ם סתם (בכורות ב, יח) ולא הזכיר שמציין שם החכם י"ל משום שמשמיענו אף בגוונא שאינו 'עביד לאגלווי' נאמן משום שאינו חשוד על שחיתת חוץ, ובמום שאינו מובהק שצריך הַרְאָה לחכם [כמבואר בלשונו שם], אבל במום מובהק שאפשר שלא הראהו לחכם, יתכן ואינו נאמן אם לא מציין שם החכם. [ומש"כ בה"ט 'נתנו לי ישראל במומו' י"ל בישראל מסוים, או אף בסתם ומשום שלא יוכל להשתמט כשיבררו מי נתן לו, משא"כ בחכם ש"ל הראיתי לחכם שהלך למדנה"י]. ואולם בטור יו"ד (שיד, ז), משמע שלהרמב"ם אפילו באומר 'חכם פלוני' צריך עדות שנפל מאליו, וע"ש בפרישה ובב"ה שהעירו על כך.

ואולם מרש"י מוכח שאף כשנאמן על כך שהראהו לחכם צריך עדים שלא הטיל בכוונה, שאין לומר שמדבר רק כשלא אומר שם החכם שאינו ירא לשקר, שא"כ ודאי טעם נאמנותו משום שאינו חשוד לשחוט קדשים בחוץ ומדובר במום שאינו מובהק וא"כ שוב מוכח שאעפ"י שהראה לחכם צריך עדים (ודברי הפרישה שם לא הבנתים).

'קח לי ממי שהוא נאמן או ממי שהוא מעשר'. כבר עמדו המפרשים (ע' במשנת דמאי ד, ה) על משמעות 'נאמן' ו'מי שהוא מעשר'. ויתכן לפרש שה'נאמן' הוא המקבל עליו חברות גם על טהרות, ומשום שמירת טהרה נמנע מליקח מעם הארץ. ו'מי שהוא מעשר' אינו מקפיד אלא על המעשרות, והוא לוקח פירות מע"ה ומעשרם בעצמו (משיעורי הגרי"א שליט"א – עפ"י רש"י).

'קח לי ממי שהוא נאמן... אינו נאמן'. ואף לפי מה שאנו נוקטים שאדם החשוד בדבר, נאמן להעיד עליו לחברו – כאן יתכן שלא נודמן לו נאמן לקנות ממנו או קל לו יותר לקנות ממי שאינו נאמן, וכיון שהדבר נעשה על ידו ויש לו ענין בעדותו, והרי בעינינו נחשב הדבר כהתר – אינו נאמן (ע' כ"ב בש"ך יו"ד קיט סק"ו לענין גבינה; ערוך השלחן שם מה).

(ע"ב) 'בקטן והגדיל, מהו דתימא לא קים ליה, קמ"ל'. רבנו גרשום פירש, דלא כרש"י, שהמעיד היה קטן בשעת מעשה והיה אמינא שאינו זוכר היטב שזוהו אותו בכור. קמ"ל. בכתובות (כח) מבואר שהאמינו גדולים בהלכות דרבנן להעיד מה שראו בקטן. ואף כאן, כיון שמדין תורה הבכור מותר, וחכמים הם שאסרו, הימננו רבנן בדרבנן.

'דפרם בפומבדיתא הוה ליה בוכרא ויהביה ליה לכהן בלא מומא. אזל שדא ביה מומא... האי הוא דחציף'. כבר הראו הראשונים בכמה מקומות על מעשי מרמה ובדיה שארעו באנשי פומבדיתא. ראה במזוין ביוסף דעת הוריות יב. [כמו כן מצינו שהיו חריפים ומפולפלים. ע' ב"מ לה:].

'הכל נאמנין על מומי מעשר... דאי בעי שדי ביה מומא בכולי עדרא'. משמע שמותר להטיל מום בעדרו לפטור בהמותיו מן המעשר, כשם שמותר להטיל מום בבכור קודם שיצא לאויר העולם. ואעפ"י שאסור לעשות כן בזמן הבית (כתמורה כד: – הלא משנתנו מדברת בזמן הזה כמו שכתבו ראשונים (בסמוך) להוכיח ממעשה דזכר של רחלים זקן, שלא הקריבוהו.

ועוד, גם בזמן הבית ודאי אינו איסור מדאורייתא כאיסור הטלת מום שהוא איסור תורה בזמן הבית, הלכך אין לחשדו שהטיל בו מום, כי היה יכול לעשות איסור קל יותר. ועוד אפשר שאינו איסור גמור אלא שאינו מנהג חסידים, כעין מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה – כמו שצייד בחזו"א לענין מכירת אוזן הבכור לנכרי (כמובא לעיל ב:).

אמנם, להלן (ג): משמע לכאורה שחכמים אסרו להטיל מום בכל העדר בזמן הזה, משום מהרה יבנה המקדש ולא תימצא בהמה להקרבה. אך אפשר שלא אסרו הדבר באופן פרטי אלא שלא תיקנו לעשות כן כתקנה כללית משום חשש תקלה, אבל הרוצה לעשות עושה (וצ"ע שם בלשון רבנו גרשום).

התרת בכור בחוזה לארץ. 'כתב הרמב"ם (פ"ג מהל' בכורות ה"ב) בכור שיצא לחוזה לארץ. וכתב הכסף-משנה דכל שכן אם נולד בחו"ל. וע' פ"ג מהל' בכורות ה"ה ובכס"מ שם, דיש סוברים דבכור שנולד בחו"ל להרמב"ם אינו קדוש. ויש ראשונים שנוקטים כן לדינא, או שנוקטים שבחו"ל קדוש רק מדרבנן.

ואולי זו סברת הגאונים שלא כללו בכורות בסדר הלמוד שלהם, כמבואר בהקדמת המאירי, והרי"ף שלא כתב הלכות במסכת בכורות – מפני שרוב המסכת עוסק בבכור בהמה טהורה (ועוד פרק במעשר בהמה), וסברי דאינו נוהג בחו"ל' (מהגר"א נבנצל שליט"א).

דף לז

'במקום שאין חכם כגון מאן? אמר רב נחמן: כגון אנא.' כגון זה אמר רב נחמן על עצמו בכמה מקומות – ע' סנהדרין ה. שם צח: סוף סוטה.

'... ואף על פי דמקרא צווח 'ההלך זר ולא פוך' – אבל הוא לא בא להלל את עצמו רק להודיע הדין, גדר המומחה והחכם. ולא אמר על אחר – כי לא הגיע לשלימות החכמה אלא הוא. ולא ידעו אחרים ממעלתו גם כן רק הוא עצמו שידע מעלתו שכבר נשתלם במדת הענוה הקודמת, ובטח לבו שמכיר ערכו באמת ולא מגסות הרוח, הודיע שפיר דין החכם והמומחה שהוא דוקא כשיהיה בתכלית השלימות כמותו. וזה על דרך שאמרו (בנדרים סב.) שרי לאודועי באתרא דלא ידעו ליה. והיינו לצורך, כההוא ד'עבדך ירא את ה'...' (מתוך 'ישראל קדושים' עמ' 66. וע' בתשב"ץ ח"א קס; יד דוד סנהדרין ה).

'אין הלכה כרב יוסי. פשיטא, יחיד ורבים הלכה כרבים! מהו דתימא נמוקו עמו, קמ"ל.' משמע מפשט הגמרא שלפי האמת אין הלכה כרבי יוסי כשנחלק עם הרבים אלא שצריך להשמיענו ואינו פשוט. ונחלקו בדבר אמוראים (ע' עירובין מו: מז. ובתוס' שם מו: ובדף פג:), וכן נקטו רוב הראשונים להלכה. ע"ע: תוס' ר"ה לג. ד"ה הא וברשב"א, פנ"י וערוך לנר שם; תוס' תענית כח. רשב"א וש"ר שבועות לה: חולין פ. עירובין יד: רא"ש יבמות פ"ז ד וסוכה פ"א לא; ר"י בן מגאש ב"ב מד; או"ז ח"א תצג; יד מלאכי רל; שדי חמד ה, קטז.

'וכן השוחט את הפרה ומכרה ונודע שהיא טרפה – מה שאכלו אכלו ומה שלא אכלו הם יחזירו לו את הבשר והוא יחזיר להם את הדמים.' גם כאן כמו ברישא מחזיר את כל הדמים, אף על מה שאכלו [ואפשר שיש לגרוס כן במשנה: 'מה שאכלו אכלו ויחזיר להם הדמים, ומה שלא אכלו...'] – כברישא], וכמו שכתבו הרמב"ם והרא"ש.

היה מקום לסבור שרק בבכור האסור בהנאה, חייבו את המוכר להחזיר את הדמים במלואם, וכן בטבל ויין נסך, כמובא בבבלי [שהרי גם הטבל אסור בהנאה של כילוי, ונמצא נהנה ע"י אכילתו של זה], אבל טרפה הוא אמינא שעל מה שאכל אין מחזיר הדמים. גם אפשר שבאלו יש לקנסו משום פשיעה, משא"כ בטרפה שאינו תלוי ברשלנותו [שי"ל שמדובר בטרפות שלא היה צריך לבדקם] – ואולם אין הדבר כן, כמו שכתבו הפוסקים. ואפשר שגרסו כן בגוף המשנה כאמור. או למדו כן מדקתני 'וכן' – משמע שהדין שוה בשניהם.

עליו (וכדעת ר' יהושע בן קפוסאי). רב נחמן אמר: בעליו מעידים עליו, שלא נחשדו ישראל על הטלת מומים.

על בכור של אחרים – לדברי הכל ישראל נאמן להעיד.
ואולם רועה ישראל בבית כהן, לפי דעה אחת (רבי יוחנן או רבי אלעזר אליבא דת"ק), אינו נאמן להעיד על בכור רבו, שחוששין ללגימה. ואין כן דעת רשב"ג (והלכה כמותו כנ"ל).

ג. עד אחד נאמן להעיד על הבכור שנפל בו מום מאליו, בין איש בין אשה – כבשאר איסורים.
עד מפי עד – רב אסי (אמי) אסר, וכן דעת מרימר. ורב אשי (אסי) התיר. וכן רב יימר הורה להתיר, והסיקו שכן הלכה.

ד. אמר רבי אילעא: לא היו מוחזקים בו שהוא בכור, ובא אחד ואמר שהוא בכור ומומו עמו (ומעיד שנפל המום מעצמו, ורוצה להתיר לו לשחטו) – נאמן (אפילו הוא כהן), שהפה שאסר הוא הפה שהתיר, שהרי אילו היה עברייני להטיל המום בכוונה, היה מטיל מום הניכר ואוכלו ללא הַרְאָיָה לחכם ובלא שידעו שהוא בכור.

א. יש אומרים דוקא בתוך כדי דיבור נאמן, שאומר 'בכור ומומו עמו' (עפ"י מהריט"א. וע' כתובות כב מחלוקת הראשונים בכל 'הפה שאסר... לאחר כדי דיבור').
ב. אם לא הוחזק ככהן באותו מקום, האם נאמן לומר כהן אני והמום נפל מאליו, משום 'הפה שאסר' שהיה יכול שלא לומר שכהן הוא – ע' בשו"ת אחיעזר ח"ב לו, ג שצדד להקל בצירוף כמה סניפים.

דף לו

- נד. א. האם כהן נאמן לומר: הראיתי בכור זה לחכם ואמר לי מום קבוע הוא זה?
ב. האם נאמן הכהן לומר: בכור זה נתן לי ישראל במומו?
ג. האם נאמן ישראל לומר בכור זה כשהיה קטן נתתי לכהן במומו?
ד. האם אומר אדם למי שאינו נאמן על המעשרות: 'קח לי פירות ממי שהוא נאמן' / 'ממי שהוא מעשר' / 'מאיש פלוני'?
ה. האם רואים בכורות לישראל כשאין נמצא עמו כהן?
ו. האם נאמן אדם להעיד על מום בהמת מעשר שלו?
א. נאמן הכהן לומר: הראיתי בכור זה לחכם והתירו, שאעפ"י שהכהנים נחשדו על הטלת מום בבכור, לא נחשדו לשחוט קדשים בחוץ.
א. כתב רש"י: ובלבד שיהיו לו עדים שלא הטילו. אבל הרא"ש כתב שיש לנו להניח שהחכם לא היה מתיר לו ללא שהעידוהו שנפל מאליו.
ב. כתב הרא"ש: דוקא אם אמר: חכם פלוני, אז הוא 'מלתא דעבידא לאגלויי' ונאמן (כדברי רב יהודה דקיי"ל כוותיה כדלהלן). אבל במום שאינו מובהק נאמן אף ללא ציון שם החכם, כיון שאינו חשוד לשחוט קדשים בחוץ, ודאי הראה לחכם ולא היה זה מתירו אא"כ העידו בפניו שנעשה המום מאליו.

ב. אמר רב יהודה אמר רב: נאמן הכהן לומר, בכור זה נתן לי ישראל במומו (הרא"ש כתב: דוקא כשמציין מי הוא. והרמב"ם (בכורות ב, יט) כתב בסתם) – שכל דבר שהוא עשוי להתגלות, אין אדם משקר בו. ולפי לשון אחרת אינו נאמן. והסיקו הלכה כלשון ראשונה, וכן הורה רפרם בפומבדיתא.

ג. אמר רבי ירמיה בר אבא (וכן שנו בסורא): נאמן ישראל לומר בכור זה נתתי לכהן במומו. ופרשו שהחידוש הוא בקטן והגדיל (רש"י: שהיה הטלה קטן כשנתנו לו).

א. אעפ"י שלפי לשון ראשונה בגמרא אין מקור לדין זה, משמע שלדינא הוא מוסכם, שהרי אמרו 'והלכתא אפי' לו כלשנא קמא.

ב. רבנו גרשום פירש דלא כרש"י: 'קטן והגדיל' – המעיד היה קטן כשנתנו לכהן.

ד. האומר למי שהוא חשוד על המעשרות: קח לי פירות ממי שהוא נאמן / ממי שהוא מעשר – אין נאמן החשוד לומר קניתי מן הנאמן. ואפילו אם ננקוט ככלל שדבר העשוי להתגלות אין אדם משקר בו – כאן יכול להשתמש ולומר, זה שלקחתי ממנו – בעיני הוא נאמן.

אבל אם אומר לו: קח לי מאיש פלוני – נאמן לומר שלקח מאותו אדם [ולרבי יוסי, רק כשאומר קח מפלוני ואני אתן מעות. ע' ירושלמי דמאי ד, ד]. ואפילו אם ננקוט בעלמא שהחשוד אינו נאמן אפילו בדעבידא לאגלויי, כאן ירא מלשקר למשלחו מפני שהזכיר לו שם האיש בפירוש ועלול לברר הדבר ולתובעו.

א. נחלקו הדעות האם נאמן השליח לומר 'לקחתי מפלוני' והמשלח לא הזכיר לו לקחת ממנו דוקא, האם ירא לשקר משום שאפשר לברר אצל אותו פלוני או שמא אינו מתירא כי יוכל להשתמש ולומר לא ממנו לקחתי אלא מאחר (ע' תורת הבית ד, ב ובבבדק הבית שם; ש"ך קיט ס"ק לה; חו"ד ובהגר"א).

ב. יש אומרים שאין נאמן אלא כלפי איסורין דרבנן, אבל לא מדאורייתא (בית יוסף ורמ"א יו"ד קיט, יט). ויש חולקים (פר"ח ט"ז ובהגר"א שם).

ה. אמר רב יהודה: אין רואים בכור לישראל אא"כ כהן עמו – חוששים שמא ישחטנו ויאכל בעצמו ויימנע מליתן לכהן.

ואולם מסופר על רב אשי שהתיר בכור לישראל הבא לפניו עם מום מובהק – שהרי רואים שאדם זה מדקדק במעשיו שנוהר בכבוד החכם לבוא לפניו להתיר לו מום מובהק [והלא הוא מום שידוע לכל ששוחטים עליו], ודאי אדם כזה לא יגזול מן הכהן מתנתו. ורק כשבא לשאול על מום מסופק, הצריכו כהן עמו.

וכך כתב הרמב"ם (בכורות ג, ג): אם היה חכם מדקדק במעשיו – רואים לו לבדו.

ו. הכל נאמנים על מומי מעשר, להעיד שמאליו נפל המום – שהרי אם רצה היה יכול להטיל מום בכל עדרו קודם שיעשר בהמותיו.

דפים לו – לז

נה. התר בכורות והתר נדרים – עפ"י כמה?

התרת בכורות; במומים מובהקים, כגון נסמית עינו ונקטעה ידו – על פי שלשה אנשים מבני הכנסת (= שאינם חכמים). ודוקא במקום שאין מומחה (ר' ירמיה בר אבא בשם רב או שמואל). אבל מומים שאינם מובהקים אינם ניתרים ללא מומחה.

רבי יוסי אומר: יש שם עשרים ושלשה אינו נשחט אלא עפ"י מומחה (אפילו במומים מובהקים). הלכה כחכמים.

בכור בחוצה לארץ (שאינו ראוי להקרבה. תמורה כא:), נותר בשלשה בני הכנסת ללא מומחה (כן אמרו בשם רבי יהושע בן לוי / רבי יהודה נשיאה), במומין מובהקים (רבא). ומשמע שבחול"ל אין צריך לחזר אחר מומחה כלל, ובה חלוק מבכור בארץ. וכן נראה מלשון הרמב"ם בכורות ב,ג).

א. הוא הדין בזמן הזה אף בארץ (תוס', כפשט המשנה המדברת בארץ לאחר החורבן). וללא התרה לעולם אינו נשחט, אפילו במום מובהק (תוס').

ב. 'מומחה' שאמרו, לאו דוקא סמוך שהמחוהו ב"ד אלא מופלג בחכמה, בהלכות בכורות ובמומחיות במומים (עפ"י תוס' ורא"ש. ובסנהדרין (ה) אמרו שצריך ליטול רשות מן הנשיא פעם אחת. וי"א אפילו זקן ויושב בישיבה (- בישיבת סנהדרין), צריך ליטול רשות להתיר בכורות. ע' יומא עח. ולכאורה נראה שהתוס' והרא"ש לשיטתם בהתרת נדרים שא"צ סמוך, אבל לדעת הראשונים 'מומחה' שאמרו שם היינו סמוך, הוא הדין להתר בכורות).

ובזמן הזה אין נראה שיהא שום אדם נחשב למומחה (עפ"י תוס'. וכ"כ הפוסקים לענין נדרים. ויש מהראשונים חולקים שם, ולכאורה ה"ה לכאן). הלכך אין אנו עושים מעשה במומים שאינם מובהקים כדוקין שבעין, שצריך להם חכם מומחה. ואולם צרימת אוזן בסחוס יותר מכדי חגירת צפורן, ניכר הדבר לעין והרי זה מום מובהק (עפ"י רא"ש. וע' בפוסקים יו"ד שט).

ג. משמע מדברי הרמב"ם (כפי שפרשו הראשונים את דבריו), שבכור שנולד בחול"ל לא נתקדש כלל. ואולם הראב"ד השיגו, וכן הרמב"ן האריך להוכיח שמתקדש ולא נתמעט אלא מהקרבה. וכן דעת הרשב"א (ח"א שלא תכז) הר"ן (בתשובה ז) הרא"ש ועוד, וכ"פ בשו"ע.

התר נדרים; חכם מומחה מתיר לבדו. וכשאין נמצא חכם – שלשה מתירים את הגדר. רבי יהודה אומר: שלשה מתירים ואחד מהם חכם. ופרשו שהשנים האחרים צריכים שיהיו מבינים טעמי הלכות נדרים כשמסבירים להם (ואותו חכם ילמד את השנים. רש"י), אבל עמי הארץ לא.

א. יש אומרים שהמומחה שאמרו – סמוך הוא, כ'מומחים' שאמרו לקידוש החדש (עפ"י רמב"ן ורשב"א נדרים כג; רמ"ה).

ויש אומרים שאין צריך שיהא סמוך (עפ"י תוס'; רמב"ם שבועות ו,ה; ר"ן נדרים שם ובדף ח ועח: רשב"ם ב"ב קכ:), אלא כל חכם מובהק ומופלג כרב נחמן בדורו מתיר. ואין נראה שבזמן הזה יהא שום אדם נחשב מומחה לכך (תוס'; רא"ש נדרים פ"ג; יו"ד רכח,א). ויש אומרים אפילו אינו מופלג כל כך אלא דגמיר וסביר בכל מקום (ריטב"א) מתיר (עפ"י ר"ן נדרים שם ובדף ח: ועח: וכ"כ בב"י בדעת הרמב"ם שבועות ו,ה ועוד).

ולפי דעה זו, החכם שהוא אחד מהשלשה [לרבי יהודה] אין צריך שיהא גמיר וסביר בכל מקום, שאם כן הלא יכול הוא לבדו להתיר – אלא די בגמיר וסביר בהלכות נדרים (עפ"י ריטב"א נדרים כב:).

ב. הלכה כחכמים (רמב"ם שבועות ו; יו"ד רכח).

יש אומרים שגם לדעת חכמים צריך שיהיו השלשה מבינים כשמסבירים להם, ודי שמבינים קצת כדי שידעו מה מתירים, וגם צריך שיודעים לפתוח פתח (עפ"י שו"ע יו"ד רכח וש"ך – עפ"י

רמב"ן ר"ן רא"ש וריטב"א בנדרים כג עה). ויש אומרים שאפילו הדיוטות גמורים מתירים (כן נקט הכס"מ בדעת הרמב"ם שבועות ו,א, וכ"ה בב"י).
והרמ"ה (ב"ב קכ. ומובא ברבנו ירוחם יד,ז) כתב שצריך שהשלשה ידעו הלכות נדרים, שהרי כל ישראל שהיו בימי משה למדו ממנו, ומשם למדו התר שלשה הדיוטות [אלא שאין צריך סמוך או בקי בתלמוד] (וע"ע ריטב"א ב"ב קכ בשם מורו).
ג. בירושלמי (נדרים י,ח) מובאת דעת חכמים שאפילו במקום שיש זקן, שלשה הדיוטות מתירים. ואולם הלכה כתלמודנו שאין מתירים אלא כשאין חכם.
וכתבו התוס' שבזמן הזה אין נראה שיהא שום אדם נחשב מומחה לכך.

דף לז

נו. השוחט את הבכור ומכרו, ונודע שלא הראהו לחכם – מה יהא על דמי המקח? מה הדין במוכר פרה שחוטת ונודע שהיא טרפה, וכיוצא בזה בשאר מאכלות אסורים?

לסתם מתניתין, המוכר בכור ונודע שלא הראהו לחכם, והרי הוא אסור – קנסוהו להחזיר את הדמים, אפילו עבור הבשר שנאכל ע"י הלוקח. ושאר הבשר – יקבר, שהריהו אסור בהנאה. וכן הדין במוכר בהמה ונמצאת בטרפה – יחזור הבשר למוכר והוא יחזיר הדמים. וכן מובא בבב"ב פירות ונמצאו טבלים, יין ונמצא יין-נסך – מה שאכלו אכלו ויחזיר להם הדמים.
אם הלוקח לא עבר איסור, שמכר את הטרפה לנכרי – נותן הלוקח למוכר דמי בשר טרפה, ושאר הדמים – ללוקח.

אפילו מכר הלוקח לנכרי ביוקר, אינו חייב לשלם למוכר אלא דמי טרפה בזול, לפי שמכר להם טרפה מדעתו (עפ"י רבנו גרשום).

ובבכור, אם מכרו הלוקח לנכרי – אין למוכר דמים כלל, שהרי הבכור אסור בהנאה ולא חל המקח והדמים שבידו אינם חליפי הבכור, וגם לא הפסיד המוכר כלום – הלכך אין למוכר בהם שום זכות (עפ"י רע"ב, כפי שפירש בשו"ת משיב דבר ח"ב סוס"י נו. ועוד טעם, שהרי קנסוהו כל שהכשיל את הלוקח באיסור).

רבי שמעון בר"א אומר: דברים שהנפש קצה בהם, כגון נבלות וטרפות שקצים ורמשים – יחזיר את הדמים (כולם, שמשעה שנודע לו הדבר לא נהנה ממה שאכל. ערש"י). דברים שאין הנפש קצה בהם כגון בכורות וטבלים ויין נסך, ואכלם הלוקח – המוכר נוטל קצת מן הדמים. והעמידו זאת באופן שהמוכר נפסד ע"י אכילת הלוקח, כגון בבכור שאכל את מקום המום, ואלמלא שאכל היה ניתן להראותו לחכם (כדברי ר' יהודה). וכן בטבל – יכול לעשר, וביין נסך – בתערובת, שיכול היה למכור כולו לנכרי חוץ מדמי יי"ג שבו (וכרשב"ג), וכיו"ב.

א. כתב הרמב"ם שבדברים האסורים מדברי סופרים, אם אכלם הלוקח – אין המוכר מחזיר לו כלום.

ב. לענין ספק-איסור – ע' בגרסאות ברש"י; ט"ז וש"ך יו"ד קיט; שבט הלוי ח"ב מג.

פרק ששי

נז. א. על אלו סוגי מומים שוחטים את הבכור?
ב. על אלו פגמים באזון שוחטים את הבכור, ועל אלו אין שוחטים?